

«...tutta questa Ode nella sua costruzione primitiva»: Οί «περιπετειώδεις» σχέσεις κειμένου και παρακειμένου (Είς τόν Θάνατον Του Λόρδ Μπάιρον. Ποίημα Λυρικό).

του Δημήτρη Αγγελάτου

1.1. ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ Ζ 10 ΚΑΙ Φ 92¹ που περιέχουν τό *Είς τόν Θάνατον Του Λόρδ Μπάιρον. Ποίημα Λυρικό* του Δ. Σολωμού, καθώς και τις σχετικές με τό έργο διορθώσεις, σημειώσεις και σχόλια που καταγράφει ο ίδιος ο ποιητής είτε στό πλάι είτε μέσα στό κείμενο (στά διάστιχ) και/ή στην Ιταλική μετάφραση που τό συνοδεύει, θέτουν εύθύς εξ άρχής ένα σημαίνον πρόβλημα που άπτεται

των θεωρητικών ζητημάτων γύρω από τά λογοτεχνικά είδη.

Οί διορθώσεις αυτές, που χρονολογούνται ανάμεσα στους τελευταίους μήνες του 1827 και τούς πρώτους του 1829² και άφορούν στό κείμενο που παρουσιάζεται τελειωμένο τό 1825³ (είναι ήδη γνωστό ότι ο Δ. Σολωμός τό έτοιμάζει, από τό 1824, άμέσως μετά τό θάνατο του Byron τόν Απρίλιο του ίδιου έτους)⁴, μάς πληροφορούν καίρια για μία άποφασιστική περίοδο της διαμόρφωσης της ποιητικής τέχνης του Δ. Σολωμού. Όπως σημειώνει και ο L. Couelle που μελέτησε άκριβώς και ανέλυσε τή λειτουργία αυτών των διορθώσεων, έντάσσοντάς τες σέ ένα εύρύτερο πλαίσιο συσχετισμών με τά θεωρητικά κείμενα για τήν ποίηση του γαλλικού και του Ιταλικού (νεο)κλασικισμού (18ος και πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα): «Etudier les modifications que renferment les manuscrits, voir les défauts que le poète se reproche et les moyens d'y remédier qu'il propose, cela permet de comprendre où il en est arrivé dans sa quête, et le chemin qu'il a suivi»⁵.

Όμως οί «πληροφορίες» που μπορεί νά πάρει κανείς από αυτά τά παρακειμενικά σχόλια του ποιητή «εις έαυτόν» για τό έργο του, έκθέτουν και άλλες πτυχές τόσο του συγκεκριμένου έργου όσο και της σχέσης του με τό είδος στό οποίο έξ όρισμού άνήκει: έξ όρισμού βεβαίως λόγω τίτλου, σημειώσεων και σχολίων, δηλαδή του παρακειμένου⁶ τό οποίο έγγράφει σαφώς τό κείμενο έντός συγκεκριμένου είδους: τή λυρική ποίηση.

1.2. Η εύαισθησία του Δ. Σολωμού, ιδίως μέχρι τήν περίοδο 1824-1825, σέ ό,τι άφορούσε στις ειδολογικές κατατάξεις και τήν απαιτούμενη καθαρότητα τους, είναι δεδομένη, όπως φαίνεται άλλωστε και από τήν περίπτωση της

γαλλικής μετάφρασης του Ύμνου εις τήν Έλευθερίαν⁷. Στην περίοδο που έπεται, οί τόσο σθεναρές αναφορές στα δεδομένα ειδολογικά πρότυπα έχουν παραχωρήσει τή θέση τους στα νέα συνθετικά έργα που έπιχειρεί ο ποιητής, πέραν, πλύν όμως όχι έν άγνοία, των (δεδομένων) ειδών οί ειδολογικές κατηγορίες δέν παύουν νά είναι για τόν ποιητή σημείο αναφοράς, τίθενται όμως σέ διαφορετική προοπτική. Αυτή τήν προοπτική σχολιάζει και ο παρακειμενικός λόγος των χειρογράφων Φ 92 και Ζ 10, με έναν τρόπο όχι άμέσως εύδιάκριτο: τή σημασιολόγηση λοιπόν των δεδομένων αυτού του σχολιασμού που άρθρώνει τό σολωμικό παρακείμενο του Λυρικού Ποιήματος, άποτελεί και τό στόχο της παρούσας εργασίας ή οποία στηρίζεται στην άνάλυση του L. Couelle, έστιάζει όμως διαφορετικά τό ενδιαφέρον της, στα ζητήματα του λογοτεχνικού είδους, ως κατηγορία ταξινόμησης έργων με «κοινά» χαρακτηριστικά, και της «εκ των έσων» άλωσης (με τήν έννοια της λειτουργικότητας) των απαιτήσεων που επιβάλλει.

2.1. Περνώντας τώρα στό ίδιο τό παρακείμενο, θά είχαμε νά επισημάνουμε μία βασική διαφορά ανάμεσα στό Ζ 10 και τό Φ 92 που είναι και τό τελευταίο χρονολογικά χειρόγραφο που έπεξεργάστηκε ο Δ. Σολωμός: οί δύο φάσεις επεξεργασίας που αναγνώρισε ο Α. Πολίτης⁸ στό Φ 92, έγγράφονται μάλλον στους πρώτους μήνες του 1829, δηλαδή λίγο μετά τήν τελευταία επεξεργασία του Ζ 10, τό Δεκέμβριο του 1828.

Η μικρή αυτή χρονική διαφορά των επεξεργασιών ως προς τό παρακείμενο από τό Ζ 10 στό Φ 92 δημιουργεί μία γραμμή συνέχειας. Πραγματικά τό παρακείμενο είναι, τουλάχιστον εκ πρώτης όψης, του ίδιου τύπου: ύπάρχει όμως μία ουσιαστική διαφορά τήν οποία επισημαίνει ο L. Couelle⁹, χωρίς νά τήν έξετάξει έκτενέστερα: πρόκειται όπως σημειώνει, για μία διαφορά τόνου στή διατύπωση των σχολίων του ποιητή, τόνος που γίνεται όξύτερος στό Φ 92, θέτοντας με άμεσο τρόπο τό πρόβλημα των άτελειών του έργου του, που πρέπει όπωσδήποτε νά διορθωθούν. Η άλλαγή τόνου, για τήν οποία θά γίνει παρακάτω λόγος, έχει κεφαλαιώδη σημασία για τή διάρθρωση του Λυρικού Ποιήματος και τήν άδύνατη πλέον (στό Φ 92), όριστική περάτωσή του έντός των πλαισίων του συγκεκριμένου είδους στό οποίο άνήκει, άφού πολύ άπλά ή άλλαγή τόνου άχρήστευε στην ουσία 69 στροφές που συγκροτούσαν τό σύνολο του έργου, ήτοι τό 40,11%.

2.2. Αναλυτικά τώρα, 5 είναι οί κατηγορίες αυτού του παρακειμενικού λόγου των χειρογράφων: α) οί αναφορές του ποιητή στό «λλικό» του, στίς μονάδες άς πούμε, που άπαρτίζουν τό ποίημα, και βάσει των οποίων εργάζεται για τή σύνθεσή του: έτσι, έχουμε συνηθέστερα τούς όρους: «massa», «forme», «tocchi» και άραιότερα τούς: «stioia», «astrophi», «logia», «le cose», «desimata», «legatura» κλπ.¹⁰

Τό νόημα των όρων έχει διασαφηνίσει ήδη ο L. Couelle¹¹. έδώ, συνοπτικά μόνο νά σημειωθεί ότι ο όρος «massa» άφορά σέ μία εύρύτερη ένότητα (του πίνακα, κατά τόν L. Couelle), ένώ οί άλλοι: «forme» και «tocchi» στα επί μέρους στοιχεία του πίνακα, και τά «desimata» στην σύνδεση των στοιχείων τόσο σέ επίπεδο «massa» όσο και σέ επίπεδο «forme».

6) Οί αναφορές στα προσδιοριστικά στοιχεία, στα κατηγορήματα δηλαδή του ύλικού. Σέ αυτή τήν κατηγορία, όπως και στην επόμενη, δεσπόζει ή κεντρική αντίστιξη: Διόρθωση - Άπόρριψη (Δυνατόν-Όριστικό, Μέσος τόνος-Όξύτητα) ή απόρριψη είναι όριστική και δριμεία, όξύτατη και επιθετική (τό

«vouloir attaquer», όπως τό προσδιορίζει ο G. Bachelard στο δοκίμιό του για τόν Lautréamont¹³), γι' αυτό έν τέλει άκρωτική.

Οί συχνότεροι όροι εδώ: «forti», «bene», και «αγλύγορα», ενώ ή άπόρριψη ει-σβάλλει κυρίως μέ τό: «σκιατά» (στροφές 19, 34, 71 και 168) και τό: «τρέλα!» (στρ. 44-47), και δευτερευόντως μέ τά «torro lungο», «πεγνιδι», «μπέγνιο», «πάρα πολυ γενικά»¹³.

Τά στοιχεία και ή σύνδεσή τους πρέπει νά είναι και νά γίνεται δυναμικά, σύντομα και μέ άκρίβεια: χαρακτηριστικά άσφαλώς τής κατ' έξοχήν λυρικής ποιήσης στα συμφραζόμενα του (νεο)κλασικισμού.

γ) Οί προβλεπόμενες διαδικασίες για τό χειρισμό του «ύλικού»: πρόκειται για τά σχόλια του ποιητή που ακολουθούν παράλληλα μέ τή βασική αντίστιξη, και τήν παραπληρωματική της: Γενικό-Ειδικό. Έτσι από τή μία πλευρά έχουμε άλλοτε γενικούς και άλλοτε ειδικούς δείκτες όδηγιών για τίς επικείμενες διορθώσεις, όπως: «στένεψε» ή «inverit l'ordine», και «ξανπλασε», «Giarda», «Pensa»¹⁴ κ.λπ. από τήν άλλη όμως πλευρά τά πράγματα είναι διαφορετικά, τά σχόλια είναι άκαριαία και μονολεκτικά: «Όξο» οι 64 από τίς 172 στροφές (2, 6-13, 30 34-37, 60-84, 97, 135-140, 154-163, 165-172· δύο μόνο-6 και 144- στο Z 10). Η ένταξη δέ μέσα σε αυτό τό σύνολο, του κατηγορήματος «σκιατά» (3 από τίς 4 φορές που εμφανίζεται), δείχνει άκριβώς τό μέγεθος τής έντασης και του επιθετικού τόνου που επικρατεί στον αυτόσχολιασμό ή καλύτερα στην αυτόλογισία του Δ. Σολωμού¹⁵.

Αν δέ συνοπολογισθεί εδώ, για τό Φ 92 πάντα, και ό αριθμός των στροφών που είναι γενικών και ειδικών προς διόρθωση (27 στροφές: 3, 5 15-18, 23-25, 30, 32, 38, 49, 52, 55-59, 85, 89, 95, 100, 109, 141-142, για τό Φ 92, και 24: 12, 19, 25, 33-36, 44-46, 52, 59-60, 71, 74, 79, 86, 88-89, 104, 110, 121, 140, 146, για τό Z 10, ήτοι τό 15,69% και τό 13,95% αντίστοιχα του συνόλου), τότε φθάνουμε σε έναν όντως έντυπωσιακό άπολογισμό για τό Φ 92: από τό σύνολο των 172 στροφών του τελειωμένου κειμένου του 1825, έχουν μείνει μόνο οι 76 (τό 44,18% του συνόλου).

Η άναφορά λοιπόν του ποιητή στο «μέρος» που «πρέπει νά ξαναγίνη» και που «θά είναι ως δεκαπέντε στροφές», στην επιστολή του προς τόν Λ. Στράνη¹⁶, ένισχύει άντιθετικά τήν άπήχηση του προηγούμενου άπολογισμού.

Αφαίρεση λοιπόν έντυπωσιακή που επιβάλλει τό κρίσιμο ερώτημα σχετικά μέ τήν εγκατάλειψη του Λυρικού Ποιήματος από τόν Δ. Σολωμό: τί είδους προϋποθέσεις είναι αυτές που θέτει ό ποιητής, ώστε νά τόν όδηγήσουν στην εγκατάλειψη του έργου του; Μία εξήγηση δίνει ό L. Couelle¹⁷ ό όποιος σημειώνει ότι είχε προφανώς παρέλθει (τό 1829) ή επικαιρότητα του θέματος (ό θάνατος του Byron), αλλά βέβαια αυτή ή εξήγηση δέν καλύπτει τό θέμα· πρόκειται μάλλον για τήν ειδολογική έμπλοκή στην οποία θά άναφερθούμε παρακάτω.

δ) Η έκβολή των τριών προηγούμενων κατηγοριών, ήτοι ό τρόπος διά του οποίου θά λειτουργήσουν τά προβλεπόμενα. Έδώ δεσπόζει ή αντίστιξη «*lirico*» - «*didattico*» και/ή «*racconto*» ό όρος «*lirico*» επανέρχεται 8 φορές στο Z 10 (στρ. 19, 59, 79, 104, 142 και δύο φορές στη στρ. 154) και 2 στο Φ 92 (στρ. 25, 35-37), σε περιβάλλοντα όπως: «*procedere... da lirico*» (A.E., σ. 216), «*lirica movenza*» (A.E., σ. 142), «*passagio Lirico*» (A.E., σ. 189), κ.λπ., ενώ τά «άποφευκτέα» είναι π.χ.: «*aria didattica*» (A.E., σ. 142), «*aria di racconto*»

(A.E., σ. 214), «*andamento da Cronaca*» (A.E., σ. 219), «*mescolato il didattico col lirico*» (A.E., σ. 166), κ.λπ., ή έμφαση δηλαδή του διηγηματικού-διδασκτικού ύφους γενικά¹⁸, και των Συναξαρίων ειδικότερα («*frate zoccolante*»)¹⁹. Άλλοι, ειδολογικοί πλέον, προσδιορισμοί τής ε) κατηγορίας θά καταστήσουν τά «προς άποφυγήν» εμφανέστερα.

Η αντίστιξη εδώ του τρόπου δέν έχει νά κάνει μέ τά συγκεκριμένα είδη, αλλά σε ένα γενικότερο πλαίσιο μέ τόν τρόπο διάρθρωσης του ύλικού, τόν άξονα δηλαδή του πώς του λογοτεχνικού είδους που συνδέεται μέ τόν μορφικό, τό μέ τί δηλαδή του είδους (οι παρακειμενικές κατηγορίες α, β και γ) και τόν θεματικό (τό τί) που είναι σε γενικές γραμμές δεδομένος²⁰.

ε) Οί συγκεκριμένες πλέον άναφορές στα λογοτεχνικά είδη και σε όρισμένους εκπροσώπους· έχουμε έτσι: «*Ode*», «*prosa lirica*», «*Ellegico*» (ή Έλεγεία, προς άποφυγήν): στρ. 109, 110· A.E., σ. 230, 175), και άπ' τήν άλλη: «*prosa*», «*Cronaca*» και άπήχηση του Βερτόλδου²¹, ειρωνικά βεβαίως και μόνο ποίηση, αφού στην πραγματικότητα πρόκειται για πρόζα (τό ποιητικό «ένδυμα» των περιπετειών του Βερτόλδου, δόθηκε περί τό 1730)²². Στην ίδια γραμμή και ό παραδειγματικός «*frate zoccolante*» (A.E., σ. 216) των Συναξαρίων, ενώ για τήν ποίηση έχουμε και άναφορές στον «*Callimaco*» (A.E., σ. 219) και στον Gray (A.E., σ. 172)· ή μνεία του Shakespeare (A.E., σ. 141) συνδέεται περισσότερο μέ τήν κατηγορία δ). Η δεσπόζουσα λοιπόν αντίστιξη είναι: (Λυρική) Ποίηση - Πρόζα, μέ κατ' έξοχήν παράδειγμα τής πρώτης, τήν Ωδή²³.

Έτσι οι ειδολογικές άναφορές που συναίρουν τίς προηγούμενες κατηγορίες, καθορίζουν πλέον τούς όρους των παρακειμενικών σχολίων του Δ. Σολωμού· ή συζήτηση είναι για τό είδος και τίς συγκεκριμένες άπαιτήσεις του, τίς έμπλοκές μάλλον, όπως φαίνεται στην περίπτωση που ξεετάζουμε, των άπαιτήσεων έν όνόματι τής ειδολογικής συνέπειας.

3.1. Σημαιολογώντας τώρα τά προηγούμενα δεδομένα, τό διάλογο δηλαδή του κειμένου μέ τό παρακειμένο του (ειδικά δέ μέ τά σχόλια του ποιητή· τά άλλα παρακειμενικά στοιχεία - τίτλος, σχέδιο προλόγου, σημειώσεις - λειτουργούν ένισχυτικά), διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για ένα διάλογο έκρηκτικό, που στρέφεται άνευδοίαστα κατά των άτελειών του έργου, ένα διάλογο επιθετικό, άρα άποκαλυπτικό, που ύπονομεί αυτό τό όποιο φαίνεται και διατείνεται ότι θέλει νά συντηρήσει: τήν ειδολογική συνέπεια. Τό έργο άδυνατεί νά είναι συνεπές προς τό είδος· ή παραπομπή είναι προς τό άδύνατο τής επίτευξης του προτύπου, τής εκπλήρωσης των ειδικών προϋποθέσεων τής αναπαραγωγής του ταξινομικού ύποδείγματος, του «άναφορικού» ειδολογικού μοντέλου.

Αυτό τό άδύνατο συνοψίζει και τό σχόλιο-προμετωπίδα για τό Λυρικό Ποίημα στην πρώτη κίβλας σελίδα του Φ 92: «Πρέπει να ξαναπλαστη ολο» (A.E., σ. 209).

Τά σχόλια του Δ. Σολωμού παραπέμπουν σε έναν άλλο όρίζοντα, σηματοδοτούν τήν άναπόφευκτη στρόφη του πέραν των δεδομένων λογοτεχνικών ειδών, όχι όμως έρήμην τους²⁴. τή στρόφη προς τή σύνθεση (και του «άποσπάσματος») ²⁵.

1. Διονυσίου Σολωμού, Αυτόγραφα Έργα, (Έπιμέλεια: Λ. Πολίτη), τόμ. 2 (Α' Φωτοτυπίες, Β' Τυπογραφική Μεταγραφή), Θεσσαλονίκη, 1964, σ.σ. 133-

208 και 207-254· οι άναφορές στα Αυτόγραφα Έργα, στο έξής ως: A.E. Για τό θέμα των χειρογράφων του έργου βλ. και L. Couelle, «Τρείς "Γραμματικοί" του

Σολωμού, 'Εραριστής, τόμ. 5, τεύχ. 25, 'Αθήνα, (1967), σ.σ. 9-22.

2. *A.E.*, σ.σ. 591-593.

3. 'Εκτός από τό καίμενο και την Ιταλική μετάφραση, είναι έτοιμη ή σελίδα τίτλου (*A.E.*, σ.σ. 136-137), οι σημειώσεις που θά συμπεριληφθούν στην έκδοση, ακόμα και ένα σχέδιο προλόγου (*A.E.*, σ. 195)· λείπει μόνο τό όνομα εκείνου προς τον όποιο αφιερώνεται τό έργο, δηλαδή του Γεώργιου Δε Ρώσση. Για την αφιέρωση, βλ. σχετικά την επιστολή του ποιητή προς τον Λ. Στεράνη, στό: Λ. Πολίτη, 'Ο Σολωμός στα γράμματά του, ['Αθήνα], 'Εστία, [1956], σ.σ. 21-22. Στο έξης ως 'Ο Σολωμός...

4. Αυτό φαίνεται στην βη σημείωση του 'Υμνου εις την 'Ελευθερίαν' βλ. Διονυσίου Σολωμού, 'Απαντα, ('Επιμ.-Σημ.: Λ. Πολίτη), τόμ. Α' Ποιήματα, ['Αθήνα], 'Ίκαρος, [1979⁴], σ. 98.

5. L. Coutelle, *Formation poétique de Solomos (1815-1833)*, Athenes, ['Ερμής], 1977, σ. 300· στό έξης ως *Formation...*

6. 'Ο όρος σχόλια αναφέρεται γενικά στις ύστερες επεμβάσεις στό χειρόγραφο από τον Δ. Σολωμό, ενώ οι σημειώσεις - και αυτές παρακειμενικά στοιχεία - είναι οι προβλεπόμενες για την έκδοση (*A.E.*, σ.σ. 196-206 και 244-250).

7. *Formation...*, σ. 293.

8. *A.E.*, σ.σ. 591-592.

9. *Formation...*, σ. 303.

10. Οι όροι της κατηγορίας α), στις στροφές 16, 25, 110, 126, 140, σημ. 2 (Z 10) και 16-19, 52, 100 (Φ 92)· 79, 89, 121, 142 και 85, 102, 109, 164· 20, 47, 55, 139-140, 172 και 25· 20, 34-35 και 26, 140· 30 (Φ 92)· 55-59 (Φ 92)· σημ. 2 και 25, 147· 32 (Φ 92)· 93 (Φ 92)· 98 (Φ 92). Οι παραπομπές ακολουθούν τή σειρά των όρων, όπως εμφανίζονται στην παρούσα εργασία.

11. *Formation...*, σ.σ. 301-312.

12. G. Bachelard, *Lauréatmont*, Paris, J. Corti, 1979⁴.

13. Οι όροι της κατηγορίας β): 12, 14, 55, 126 και 16-19, 55-59, 95, 164· 67-70, 164· 55-59 (Φ 92)· οι όροι ασκατάμ και ατρελαμ στό Φ 92· 109 (Φ 92)· 5 (Φ 92)· 7-9 (Φ 92).

14. Οι όροι της κατηγορίας γ): 49, 52

(Φ 92)· 59 (Z 10)· 16-18, 85, 141 (Φ 92)· 35-36, 44 και 26, 85, 95, 100· 25, 110, 121, 146 και 109. Τό ίδιο περιεχόμενο μέ τον πρώτο όρο έχουν και οι: «strig» 25, 85, 100, 141-142 (Φ 92), «distrigere» 45-46 (Z 10), «torli» 109 (Φ 92), «Accorciare» 52 (Z 10), κ.λπ.· μέ τον «ξαναπλαστε», οι: «pitoccare» 35-36 (Z 10), «cambi» 60, 121 (Z 10), «pifare» 89, 147 (Φ 92), «ξαναζυμοστα» 55-56 (Φ 92), «impastare» 55-59, 147 (Z 10), κ.λπ.· μέ τον «Guarda», οι: «κατα» 3, 5, 16, 23-24, 32, 38 (Φ 92), «Vedi» 59 (Z 10), ενώ τέλος μέ τον «Pensa», ό όρος «meditare» 45-46, 79, 89 (Z 10).

15. Βλ. σχετικά και: Επ Τσαντσάνογλου, *Μία λαυθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού*, 'Αθήνα, 'Ερμής, 1982, σ.σ. 156-161.

16. 'Ο Σολωμός..., σ. 21.

17. *Formation...*, σ. 300.

18. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τί επιδιώκει νά αποφύγει, είναι ή έμφαση που αποδίδεται στον αφηγητή ό όποιος δέν αφήνει τους ήρωες νά αμιλούν: αντί της αφήγησης λοιπόν προκρίνεται ή «εμφάνιση» της όμιλίας των ήρώων: «...più lirica monenza alla massa lavorandola con amore e con forza, perchè quel paraponiете, ha aria didattica, e più [farà avrà] energia avrà più risulterà la libertà...» (*A.E.*, σ. 142).

19. «questo procedere non è da lirico ma da fraire zoccolante - fuori tutto -» (*A.E.*, σ. 216).

20. Βλ. και τό σχέδιο του προλόγου (*A.E.*, σ. 195) όπου επιστημαίνονται οι βασικοί θεματικοί άρμοί.

21. Οι όροι της κατηγορίας ε): 102 και 52· 142 (Z 10)· 110 και 109· 15 (Φ 92)· 52 (Φ 92)· 49 (Φ 92). 'Ο ίδιος μέ τον προηγούμενο όρο, όμως στό Ιταλικά, στή στρ. 140 (Φ 92).

22. *Formation...*, σ. 309. Πρόσφατη έκδοση των 'Υψηλοτάτων πανουργιών του Μπερτόλδο και των Χαριστάτων 'Απλοτήτων του γιού του: *Giulio Cesare dalla Croce*, 'Ο Μπερτόλδος και ό Μπερτολδίνος, ('Επιμ. 'Α. 'Αγγέλου), 'Αθήνα, 'Ερμής, 1988.

23. 'Ωδή εξ άλλου όνομάζει και ό ποιητής τό έργο του στην επιστολή που αναφέρθηκε ήδη, προς τον Λ. Στεράνη: 'Ο

Σολωμός..., σ. 21.

24. 'Η διάκριση παραπέμπει στην αντίστοιχη για τά ζητήματα του λογοτεχνικού είδους, ανάμεσα στό είδος και την ειδολογικότητα· βλ. σχετικά: J.M. Schaefer,

«Du texte au genre» στό *Théorie des genres*, [Paris], Seuil, [1986], σ.σ. 196-201.

25. Βλ. και: Γ. Βελουδή, «Τό ρομαντικό "άπόσπασμα" στον Σολωμό», έρ. *Τό Βήμα*, (17 'Ιουλίου 1988), σ. 48.